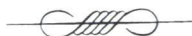

- ⁴⁰ *Debreczen*, 1891. május 5. (88. szám). 5. p., A m. kir. igazságügyministernek 1395/1891. I. M. E. számú rendelete [...] az 1890. évi XXV. tc. életbeléptetéséhez szükséges átmeneti és egyéb intézkedések tárgyában – a kir. ítéltáblákra vonatkozólag. 9. §. Magyarországi Rendeletek Tára 1891. Budapest, 1891. 62. p.
- ⁴¹ *Debreczen*, 1891. május 6. (89. szám). 4. p.
- ⁴² HBML VII. 2/a. 1. d. 264/1892., 26067/1892., 1743/1892., 184/1893., 7382/1893., 1292/1894. sz. irat.
- ⁴³ HBML VII. 2/a. 1. d. 2670/1894., 257/1895. sz. irat.
- ⁴⁴ HBML VII. 2/a. 1. d. 1309/1896. sz. irat.
- ⁴⁵ HBML VII. 2/a. 1. d. 1964/1896., 477/1900. sz. irat.
- ⁴⁶ HBML VII. 2/a. 1. d. irat szám nélkül.
- ⁴⁷ HBML VII. 2/a. 1. d. irat szám nélkül. Felolvasatott 1897. január 3-án.
- ⁴⁸ HBML VII. 2/a. 1. d. 2010/1899. sz. irat.

VIRÁG BARBARA SZILVIA

Békéscsabai események az 1888-as árvíz idején (1. rész)

Békéscsaba 1840-ben kapott mezővárosi rangot. Az 1840-es évektől figyelhető meg a város nagyobb mértékű fejlődése, amihez a vasúti építkezések adták a legnagyobb lökést. A település előjárói már 1847-ben felajánlották a Pest–Arad vasútvonal felmérést és kisajátítási költségeit és az alapozási munkák arányos részét arra az esetre, ha a vasútvonal a város határában fog haladni. Még külön 500 ezer téglát is felajánlottak, ha Békéscsaba lesz az egyik állomáshely.¹ Az 1858-ban megnyíló Szolnok–Arad vasútvonal megvalósuló tervében már szerepelt Csaba bekapcsolása, ami lehetővé tette a település vonzaskörzetének kiszélesítését. 1870-ben nyitották meg a Csaba–Szeged, majd az 1871-re elkészült Csaba–Nagyvárad vasútvonalakat. Ezzel a város a mai Dél-Tiszántúl legfontosabb és legforgalmasabb csomópontja lett.

A település arculatának átalakulása és a fejlődése a kiegyezés után jelentősen felgyorsult. Az addig túlnyomórészt mezőgazdasággal foglalkozó településen megjelent a nagyipar. Az átalakulás azonban felemás volt, még mindig a falu túlsúlya volt a nagyobb a városon belül.² Ennek ellensúlyozása és a városias jelleg kialakítása végett nagyfokú építkezések kezdődtek a településen. A közbirtokossági testület 1867-ben felépítette a Fiume szállót, 1874-ben pedig az Andrassy úton azt a bérházat, amelyikben a járásbíróság székel. A város 1877-ben a színházat és a vígadót is magába foglaló új épületet kapott. 1864-ben Réthy Pál községi orvos kezdeményezésére a település felépíti a kórházat. Az új városháza 1873-ban készült el.³

Az infrastruktúra, a kommunális ellátás alapjainak lerakása is a dualizmus éveire esett. Ez a járdáépítéssel kezdődött: 1868-ban kezdtek hozzá a téglajárdák építéséhez a korábban

használatos fapallók helyett. Az utcák kikövezése lassan haladt. 1869-ben készült el elsőként a vasútállomás és a városközpont közti út szilárd burkolata. 1882-ben a vasút jobb kihasználása érdekében az ezzel párhuzamos két utca kikövezését is tervbe vették, 1894-re meg is valósult.⁴ A közvilágítás kiépítése ugyancsak 1868-ban kezdődött. Előbb 50, majd 90, végül 150 petróleumlámpát szereltek fel.⁵ A villamosítás előtt került sor a telefonhálózat kiépítésének megkezdésére. 1893-ban magánkezdeménnyezésre történt a város és környékének telefonnal való ellátása. 1894-ben határozták el a távbeszélő hálózat létrehozását, ami a következő évben el is készült.⁶

Jelentős előrelépés volt az egészségtelen talajvízkutak felváltása artézi kutakkal. Egészséges ivóvizet 1885-ben kapott először a lakosság a Kossuth téri artézi kútból, amelynek mélysége 299 méter, és percnként 60 liter vizet adott. A dualizmus éveiben még további három artézi kút fúrására került sor.⁷

Békéscsaba vízföldrajza

A város területén jelenleg is élő, természetes vízfolyás nincs. Azt viszont több dolog is elárulja, hogy a folyóvizeknek nagy szerepe volt a felszín kialakításában. A Maros mellett a Körösök játszottak aktív szerepet a terület kialakításában. A Maros nyomát jelzik a homokbányák jó minőségű nyersanyagai is.⁸ A folyószabályozásokig a Fehér-Körös volt Békéscsaba északkeleti határa. 1855–1860 között készült el a mesterséges meder, ami a Fekete- és a Fehér-Körös vizét szállítja. A szabályozások után a Körösök áradásának nyomait őrző mocsaras állóvizek megszűntek. A későbbiekben viszont a belvíz jelentett gondokat. A Gerlai-holtág Békéscsaba északkeleti határát képezi teljes 11,95 kilométeres hosszával. Az 1855–1860-ban Gyula és Békés között megépült mesterséges meder kiásásáig a Fehér-Körös medre volt.⁹ Fő feladata a belvizek levezetése volt, s napjainkban is ezt a funkciót tölti be.

Békéscsaba legjelentősebb vízfolyása az Élővíz-csatorna, amely a Gyulavári duzzasztónál ágazik ki a Fehér-Körösből, és Békésnél torkollik a Kettős-Körösbe. A 37,35 kilométer hosszú csatorna túlnyomórészt természetes mederben folyik. 1772-ben kiásták az úgynevezett Csabai-csatornát, hogy a települést a szükséges vízzel ellássák, és hogy tutajozható vízi úton megközelíthető legyen.¹⁰ Ezt 1777-ben Emswanger Pál, Arad megyei mérnök tervei alapján kibővítették a város költségére.¹¹ Így a csatorna már nem csak szállítmányozási-úsztatási funkciót töltött be, hanem a bekapcsolt területek belvízelvezetését is szolgálta, habár eredetileg csak a Gerlai-holtág betorkolása alatti szakasz volt belvízelvezető csatorna. A csatorna vízellátása ma már teljesen szabályozott, habár a már szabályozott vízállás ellenére egy alkalommal teljes előntéssel fenyegette a várost.

Folyószabályozások 1888 előtt

Már az 1820-as években gyakorlattá vált, hogy ős folyamán rendszeresen tisztították a Fekete-Köröst. E munkálatok a tutajozás érdekében zajlottak. A Fekete-Körös első szintezésére 1805-ben, vízrajzi felmérésére 1820–1821-ben került sor. A Körös egészen a Tiszáig járható volt, így el lehetett jutni a tűzi- és épületfával Szegedig, ami Arad és Bihar megyéből származott. Kosárfónásra alkalmas vékonyabb fát is szállítottak.¹²

A Fehér-Körös Békés megyében két fontos várost érintett: Gyulát és Békést. Gyulánál két ágra szakadt, és körbefogta a települést, így árvíz alkalmával csak csónakkal lehetett közlekedni. Ilyenkor viszont tűzi- és épületfát hoztak Békés és Arad megyéből. A folyó vízrajzának felmérésére 1821-ben került sor.¹³ Huszár Mátyás 1823-ban elkészítette a Körösök szabályozási tervét, de nem igazán foglalkozott vele sem a Helytartótanács, sem pedig a Vízi és Építészeti Főigazgatóság. 1825-ben viszont elismerték Huszár munkájának jelentőségét, de felvetették a kérdést, hogy érdemes-e csatornákat ásni ezen a vidéken. A Főigazgatóság a gátak építését szorgalmazta inkább.¹⁴

1828-ban Zichy Ferencet nevezték ki királyi biztosnak, aki a vidék beutazása után összefoglalta a legfontosabb teendőket. Elsődleges dolognak tartotta, hogy készüljön térkép a vidékről, majd ez után hozzák rendbe az eredeti folyómedreket, és zárják el a felesleges kiszakadásokat.¹⁵ A környező megyék, főleg Csanád és Csongrád azt hangoztatta, hogy a Tiszát kell előbb szabályozni és majd csak azután a Köröst.¹⁶

Így indultak meg a folyószabályozások a Körösök vidékén a 19. században. A kitűzött munkák végrehajtása 1830-ban kezdődött el. 1834-ig a következő munkálatokat végezték el: mederszélesítés folyt irtással és földmunkával, medertisztítás, iszapolás, medermélyítés, kiszakadások betömítése, vontatóút-tisztítás, malmok elbontása valamint töltés és csatornaépítés. A munkákat ingyen, úgymond közmunkaként végeztették el, s leginkább fenntartás jellegűek voltak.¹⁷

1846-ban alakult meg a Tiszavölgyi Társulat és ennek keretei közt a Körösszabályzó Társulat. A Társulat Széchenyi szorgalmazására alakult meg, s ugyancsak ő intézkedett a gyulai központi hivatal felállításáról, amelynek vezetője Bodoky Károly, osztálymérnöke Henger Károly lett. A tényleges munkálatok 1855-ben indultak el. A szabályozási terv különböző elvek figyelembevételével készült. Ilyen elv volt az is, hogy a szabad lefolyás érdekében minden fenékgátat, malmot és lefolyást akadályozó hidat el kell távolítani, valamint a folyó völgyét a legrövidebb irányban kell elvezetni. Azt mindenki elismerte, hogy a legtöbb esetben a mederszabályozás mellett szükség lesz a töltésepítésre is.¹⁸

A munkák ingyenes közerővel 1861-ig nagy erővel folytak. Az 1860. évtől kezdve száraz, ínséges időszak következett. Az élelmet is nélkülöző emberek munkája elmaradozott, és az érdekeltek sem érezték a munkálatok fontosságát. A megkezdett munkálatok csak 1870 után folytatódtak.¹⁹

A Fehér-Körös esetében a szabályozás eredeti tervétől igen eltérő volt a végrehajtás. Ennek oka az volt, hogy 1855-ben árvíz öntötte el Gyula városát, és a megfelelő méretű töltés építéséhez igen költséges kisajátításokra lett volna szükség. A Helytartótanács ezért úgy rendelkezett, hogy a tervtől eltérően a Fehér-Köröst a Gyula városán kívül futó, újonnan ásott mederben kell elvezetni. Ez volt az úgynevezett Gyula-Békési nagycsatorna. Ez az új meder Gyula és Gyulavári között indul ki a régi mederből és 7,5 kilométer hosszú egyenessel jut a Doboz határában fekvő Szanazug dűlőig. Itt megtörik egy kicsit, majd ismét 11,5 kilométer hosszú egyenessel csatlakozik Békés felső határához. Az új csatorna szanazugi töréspontjánál egy 379 méter hosszú csatorna létesítésével a Fekete-Köröst bevezették az új Fehér-Körösbe. Így alakult ki az új Fehér-Körös torkolat, illetve innen lefelé a Kettős-Körös. A csatorna 1861-ig készült el a töltéseivel együtt.²⁰ A Körösök szabályozásában kiemelkedő az 1879-es év, mikor is új általános és átfogó szabályozási terv készült. A Kettős-Körös hullámtéri szélességét 300 méterben írták elő. A Szanazug-Békés közötti csatorna fenékszélességét 20 méteresre kellett kikotorni.²¹

Az 1888-as árvíz Békéscsabán

Mivel Békéscsaba a Fehér-Körös vízjárta mocsarainak délnyugati szélén épült, nem meglepő, hogy többször is előfordult árvíz a település környékén. Az első feljegyzések az 1810-1820-as évek közötti árvizekről tudósítottak. 1844-ben, majd 1847-ben sem kímélte az árvíz Csaba határait.²² A víz okozta legnagyobb veszedelem 1888 tavaszán veszélyeztette Békéscsaba lakosságát. A megyei alispán minden év telén felhívta a járási főszolgabírók és Gyula város polgármesterének figyelmét a bekövetkező árvízveszélyre. A csabai járás főszolgabírója is kézhez vette az utasítást és elküldte a csabai előjáróknak. Az utasítás azért is látszott okszerűnek és előrelátónak, mert az 1887-1888. év tele erősen csapadékos volt. Sok hó hullott a Körösök vízgyűjtő területére, és ez felidézte egy esetleges árvíz lehetőségét. Ennek ellenére mindenki bízott a közelgő tavasz bajmentes érkezésében.²³

A főszolgabírói utasítás, valamint az újságok riasztó hírei ellenére a város előjárósága elhanyagolta az előzetes védekező intézkedések végrehajtását. Sőt, a lakosság sem vette komolyan az árvíz lehetőségét.

„Időjárásunk eléggé kedvezőnek mondható annyiban, hogy a nappali olvadás és időközönként megeredő csendes esőzések által a roppant hőtömeg lassan bár, de mégis észrevehetőleg kevesbedik. A hegyekről vett tudósítások szerint azonban, ott a hóolvadás nem indult meg, a Körös folyók mindenikét is még helyenként méternyi vastagságú jégkéreg borítja, a jégtorlódás és árvíz szomorú kilátásai élénk aggodalmat keltenek folyómenti községeink lakóiban, és alig van halvány reményünk rá, hogy a titáni küzdelmet ez évben elkerülhessük.”²⁴

Csaba vezetősége bízott az északkeleti területeken hosszan húzódó védművekben: a Fehér-Körös bal parti gátjában, a Gerlai-holtág kétoldali gátjában és az Élővíz csatorna jobb oldali töltésében. A kifogásolható védelmi hanyagság mellett azért történt néhány kisebb intézkedés, de ezek nem voltak elegendők. A település előjárósága februárban úgy ítélte meg a vízügyi helyzetet, hogy tavasszal árvízre lehet számítani, ezért az Élővíz csatorna két partján lévő fűzfákat megnyesették, s kétezer karó vágását rendelték el. A személyek mentésére két hajó beszerzését határozták el Szegedről vagy Aradról. A terület a főszolgabíró korábbi rendeletére 30 szekeres és 300 gyalognapszám készenlétben tartására hozott határozatot. Február 27-ig igen kevés, 8 szekeres és 132 gyalog önkéntes jelentkezett. Hat csatornaórt fogadtak fel az Élővíz csatorna városi szakaszára.²⁵

A hozott intézkedések messze elmaradtak a kötelességteljesítéstől. Így többek között nem gondoskodtak megfelelő mennyiségű és minőségű védőanyag beszerzéséről. Békéscsaba első számú árvízvédelmi vonalának a Gerlai-holtág mindkét oldali gátjának megerősítését elhanyagolták, nem fordítottak rá kellő gondot.²⁶

Az 1887-1888-as tél minden baj nélkül indult és telt el. Az Alföldre a tél folyamán lehulló hó február közepére elolvadt. Ugyanakkor a Körösök forrásvidékén emelkedő Bihar, Béli és Erdélyi Érchegységet borító hatalmas hótakaró még tartotta magát, de a közelgő tavaszi napsütésnek nem sokáig állhatott ellen.

A hegyek között a hóolvadás hirtelen következett be március elején. A gyorsan áradó Körösökbe a rohanó víz nagy hó- és jégtömböket sodort, amitől a Körösök mederrendszere teljesen megtelt. A jeges ár mind erősebben duzzadt a Fehér- és Fekete-Körös medrében, így a Gyula és Békés közötti ásott mederben is jégtorlódások keletkeztek, és annyira felduzzasztották a vizet, hogy a korábbi évek maximumát is meghaladta.²⁷

A Kettős-Körös ásott medrének töltése sem tudott ellenállni a víz nagy nyomásának, s március 12-én hétfőn 7 óra 30 perckor a bal oldali töltése a dobozi hídtól 1900 méter távolságban rövid ideig tartó szivárgás után kiszakadt. Nemsokára újabb szakadás következett be 450 méterre az előbbi szakadástól lefelé. A töltésszakadások rövid idő múlva 140 és 70 méter hosszúságúra növekedtek.²⁸

A töltésszakadás eseményét, a rohanó víz fékezhetetlen rohanását, valamint Gerla és Póstelek pusztulását drámaian közli a Békés 1888. március 18-i száma: „A lezajló árvíz-katasztróphában tagadhatlanul leginkább Gerla-Póstelek községe van érintve, melyet a Marónál kizuhanó 2 öles ár közvetlen elemi erővel rohant meg és egészen hullám-sirba temetett. A veszély részleteiről legauthenticusabb s illetékesebb forrásból merítve a következő adatokat közöljük: a Maró kiszakadása 13-án reggel történt, szemeláttára a gerlai cselédségnek és egy uradalmi tisztnek, akik közvetlenül a vész színén voltak és önmaguk is alig tudtak menekülni; a katasztrófát utolsó pillanatában nincsen emberi erő, mely megakadályozhatta volna, a gáttest 100 méternyi szélességben formaliter összerogyott, néhány másodpercz alatt két öles vizoszlop tört ki a hóolvadás után helyenként már zöldelő vetésekre. Az ár hihetetlen és szédületes gyorsasággal rohant Békésnek és a csaba-dobozsi utvonalnak, melyet áthágni és keresztülszakítani pillanatok műve volt. A néhány ezer holdat védő és 3 méternyi koronaszélességben kiépült kitünő karban volt védgát 14-én délelőtt 11 óráig tartotta magát, ekkor a pósteleki határban kiszakadt s a víz rohamosan terjedt Gerla és Gyula felé; két órával később a békési utra hajló körgát is kiszakadt és a víz az ugynevezett „Szilvás” gátat ostromolta; ezt a gátat lázasan védték késő estig, reggelre közerő is volt kirendelve, de éjjel az árvíz itt is áttört és ömlött a Holt-Körös medrébe, melyet néhány óra alatt megtöltött és a balparton át Csaba felé hatolt.

*A gerla-pósteleki uradalom teljesen víz alá jutott, 14-ikén éjjelkor már a víz a kastélyba tört, ellepte a községházát, jegyzői lakot; a kastélyba szorult cselédség és családtagjaik, nemkülönbén a kásmáni dohányosok a legkétségbeejtőbb helyzetben menekültek, alig tudva pusztá életüket megmenteni. Nagy baj volt, a mentő csónakokban való hiány; Dank Ferenc községi jegyzőt és családját padlásról mentette meg másnap a vandhági cselédség. Novák erdész és családját pedig csak délután mentették meg, örökkévalóságnak tetsző órák múltán, miután egész éjjel vészlövéseket tett, melyekre a gyulai parton czikálók lőnek figyelmessé. Wenckheim Géza gróf családja 14-én reggel ment Kigyóásra; a gróf, valamint édes atyja Wenckheim Károly gróf és az udvari lelkész 15-én reggel hajóval menekültek a veszei hidig. [...]*²⁹

A helyzetét eddig biztonságosnak vélő Csabát készületlenül érte az árvíz közelsége, melynek fenyegető veszélyére csak ekkor döbbsent rá. A városházán nagy lett a fejtelenség és a riadalom. Mindenki intézkedni akart, ráadásul önhatalmúlag. E téren március 14-ére állt helyre a rend. Ekkorra ugyanis Beliczey István, a megye főispánja, a Csabára kinevezett kormánybiztos vette kézbe a védelem irányítását. A szaktanácsadó Sztraka Ernő városi mérnök lett.³⁰ A kormánybiztos első dolga a vészbizottság megalakítása volt. A vészbizottság minden fontos dologban azonnal határozott, és a célszerű döntést a kormánybiztos azonnal végrehajtatta. A bizottság nappal mindig állandó készenlétben állt a városházán, éjjel pedig egy jegyző és egy esküdt tartott ügyeletet. Tagságát a település előjárói és önként jelentkező polgárok alkották.³¹

Még a kormánybiztos megérkezése előtt védekezésül Békéscsaba vezetősége eltorlaszoltatta a Veszei híd alját, nehogy az ár az Élővíz-csatornába hatoljon, mert annak elázott partjai gyengének bizonyultak az árral szemben.

Az egyre gyorsabban közeledő vizet a Gerlai-holtág bal parti oldalán akarták felfogni. A kormánybiztos még március 14-én a főszolgabíró és Sztraka Ernő vezetésével 400 embert küldött a veszélyben lévő vonal erősítésére.³² Először az átszivárgások helyét kellett megfigyelniük, de mielőtt végeztek volna a helyszíni szemlével, az ár estére több helyen átömlött az alacsony töltésen. A víz kezdetben 400 méter hosszúságban, majd egyre szélesebb szakaszon zúdult Békéscsaba felé.³³ Az emberek próbálták felvenni a harcot a természet erőivel szemben, de éjjelre kilátástalanná vált a helyzet s menekülőre fogták a dolgot. A víz ettől kezdve akadálytalanul hömpölygött a csabai tanyák felé.

Vandhát és Nagyrét földjeit csakhamar másfél, helyenként kétméteres víz borította. Amikor már látni lehetett, hogy a víz nem kíméli a város határait, a tanyák lakossága menekülni kezdett. Akinek volt egy kis ideje, s el tudta hajtani a lábasjóságát, az szerencsésnek mondhatta magát a nagy bajban. Az emberek többsége viszont csak egy kevés élelemmel és ruhaneművel menekült az ár elől. Az állatállomány legnagyobb része odaveszett. Az alap nélküli vályogfalú épületek nem tudtak ellenállni a víz nagy sodrásának, s órák alatt nagy recsegés-ropogás kíséretében omlottak össze. A házakban maradt bútorok és egyéb háztartási eszközök az árvíz levonulásáig teljesen tönkrementek. A mezőgazdasági kultúrában is nagy kár keletkezett.³⁴

A bajt fokozta, hogy a víz a Veszei hídnál is átömlött a Gerlai-holtág gátján, s így elérte a város délkeleti szélét. Március 15-én reggel arra ébredt Csaba lakossága, hogy teljesen védtelen az árral szemben. Ezt látva, a kormánybiztos azonnali utasítást adott ki egy gát emelésére a település megmentése érdekében. A gátat a harmadik hídtól a gyulai országútig s innen a kanálisi evangélikus temetőig emelték.³⁵ A város férfilakosságának nagy része, leginkább azok, akik az Élővíz-csatorna mentén laktak, azonnal ásót, kapát fogtak a vészbi-zottság felhívására.

Beliczey István megyei főispán a kormánytól kért katonai segítséget. Budapestről egy utász század, Aradról a 39. gyalogezred két zászlóalja, Szegedről a 46. és Nagyváradról a 101. gyalogezred egy-egy zászlóalja órákon belül a helyszínre érkezett. Orosházáról 500 önkéntes munkás és több műszaki ember is jött a veszélybe került város megsegítésére.³⁶

Az azonnal létesítendő védmű vonalát Sztraka Ernő jelölte ki mintegy két kilométer hosszan. Emberek ezrei dolgoztak a gát építésén, s már-már a bizakodás érzése kerekedett felül a lakosságon. A laza s puha talajú védvonal viszont csak másnapig, március 16-án este kilencig tudott ellenállni a rohanó árnak. Ekkor ugyanis az evangélikus temetőnél átcsapott a víz s előntötte a Kanálisi szőlőket. Az emberek a sikertelen munka felett kedvüket veszítve oszladozni kezdtek, s csak a katonák maradtak a helyükön. A lakosságot csak úgy tudták rávenni a további munkákra, hogy a város vezetői megígérték: az éjjeli védmunkákat pénzzel fogják jutalmazni.³⁷

Az emberek ennek következtében ismételen munkába álltak, s fáklyák, petróleumlámpák fényénél hányták a földet a víz elé. Ennek ellenére kezdett kárba veszni az igyekezetük, mert a víz szemlátomást emelkedett a Gyulai úton.

A mai István malmot saját dolgozói és 200 katona mentette meg nyúlgát emelésével. A víz a Széchenyi ligetet és a benne épült gőzfürdőt is elárasztotta.³⁸ Ennyi kárba vesztett védekezés után már csak az Élővíz-csatorna bal parti töltésének erejében bízott mindenki. Eközben a víz egyre csak áradt, és a veszély egyre nagyobb méreteket öltött. Az áradás mértéke és sebessége pánikot keltett a lakosság körében. Az óvatosabbak a lakóházuk szobáit próbálták meg belülről gerendákkal alátámasztani, hogy a házak tovább ellenálljanak a víz

nyomásának. A riadt emberek az udvarokon és az utcákon készítették deszkákból, gerendákból és ajtókból a tutajokat, hogyha menekülni kell, legyen mivel.

Ezekben a kritikus napokban még a zsenge kulturális élet is megbénult. A szülők nem engedték iskolába a gyerekeket, és az éppen Csabán játszó színházársulat előadásai is elmaradtak. Soha olyan szomorú március 15-ét nem ült a város, mint az 1888-as évben.³⁹ Az emberek menekültek, aki tudott, távolabbi házakba költözött, de sokan kerestek menedéket az evangélikus nagytemplomban is. Asszonyokkal és gyerekekkel teltek meg a templom kórusai, sőt sokan ott is éjszakáztak. Az épülőben lévő töltés március 17-e hajnalától már nem védte a település keleti határait, mert a víz órák alatt megtöltötte az Élővíz-csatornát, és ostrom alá vette a bal parti, vagyis a város felőli alacsony partot. A kormánybiztos és Sztraka Ernő átszervezte a védelmet, így március 17-én szombatra a csatorna bal partján kezdtek előlról a védekezést. A régi elhanyagolt töltésen új nyúlgát emelésébe fogtak. Széjjelszedték a környező telkek kerítéseit, s karók ezreit építették a töltésbe, versenyt futva az ár emelkedésével. Éjjel is folyt a munka, fáklyák és petróleumlámpák fénye mellett hordták a földet talicskákkal, vedrekkel és kosarakkal.⁴⁰

A megfeszített munka kimerítette az embereket. Március 18-án, vasárnap hajnalban a gátakon dolgozók lankadását tapasztalták, ezért a vészbizottság újbóli munkára szólította fel Csaba lakosságát. A községi dobosok és a katonaság kürtösei utcáról utcára járták a várost, s riadóztattak mindenkit. Az emberek félelmét és kilátástalanságát az is növelte, hogy az utcákon húsz embert is befogadó katonai pontok várakoztak, hogy amint betör az ár, csónakjaikkal siessenek menteni az emberek életét, s csak azt, semmi mást.⁴¹

Március 18-a nehéz napja volt a városnak. A csatornába ömlött víz oly ijesztő mértékben emelkedett, hogy a település megmentését már nem igen remélték.⁴² A gáton erős szivárgások keletkeztek, s ezek betömése nagy mennyiségű anyagot és munkaerőt követelt. Az itteni munkálatokban nagy szerep jutott az orosházi munkásoknak és a műszaki katonai csapatoknak.

A tragédia végül is nem itt, hanem a Békési úti hídtól 800 méterre következett be, március 19-én a délelőtti órákban. Az ár két helyen szakította át az Élővíz-csatorna bal parti gátját, s rövid időn belül víz alá kerültek a kiseréti tanyák. Eközben oly nagy vihar tombolt, hogy szinte lehetetlen volt a védekező munkálatok folytatása.⁴³

„Fájdalommal kell konstatálnunk, hogy egy hét óta a katasztrófa nem hogy enyhült, hanem oly dimenziókat öltött, aminőkre a legnagyobb pessimista sem lehetett elkészülve. Az Élővíz-csatorna balpartjának Csaba-Békés közötti átszakadása folytán ugyanis a feltartóztatlan ár elborította a csabai kiseréteket, elpusztította Doboz-Megyert, ... Hozzávetőleg számítva 60,000 holdon felüli terület van árvízzel borítva, a leroskadt tanyai házak és gazdasági épületek száza meghaladja az ezret.”⁴⁴

Az árvíz-katasztrófa megtekintése, tanácsadás és segélyezés ügyében Baross Gábor közlekedési és közmunkaügyi miniszter meglátogatta Csabát és Gyulát, és tárgyalt a kormánybiztosokkal.

A közlekedési miniszter elrendelte, hogy a csatorna bal parti kiszakadását azonnal tömjék be, nehogy az árvíz jobban elborítsa az alsó területeket. A város vezetősége megdöbbenve fogadta az intézkedéseket, mert a Kettős-Körös bal parti kiszakadása még mindig nyitva volt. Attól tartottak, hogy egy következő árhullám az Élővíz-csatorna medrét oly mértékben megtölti, hogy az, teljesen elpusztítja a települést.

A vészbizottság tagjai azzal a kéréssel fordultak Baross Gáborhoz, hogy vonja vissza a rendeletét. A válasz az volt, hogy a rendeletet nem vonja vissza, mert nem csak a csabai

2003/XV. 1-2.

lakosság, hanem az egész vidék érdekét tartja szem előtt. Azonban Münzbergi állami mérnök azzal a megnyugtató hírral érkezett a városházára, hogy a csabai csatorna bal parti kiszakadása nyitva tartását addig megengedi a Miniszter Úr, amíg a nagy csatorna kiszakadását be nem tömik.⁴⁵

A víz magassága tovább emelkedett, így már az északi irányból is fenyegette Csabát az árvíz. A gátszakadásokon özönlő víz kétfelé: Békés, Mezőberény és Köröstarcsa, valamint Csaba északi házai felé terjedt. Sztraka Ernő rövid szemrevételezés után, most már harmadszor fogott hozzá egy újabb védtöltés kijelöléséhez. Az új gát építését a Békési úti hídtól egyenes vonalban a mezőberényi országútig jelölték ki.

A munkakörülmények nehezek voltak, mert már napok óta tartó esőben és bokáig érő vízben dolgoztak az emberek.⁴⁶ Az áldozatos munka meghozta gyümölcsét, a gát állta a víz nyomását. Ez annak is köszönhető, hogy mindez idő alatt tartósan nyugatról kelet felé fúj a szél, ezáltal enyhítve a víz nyomását a gátakon. Április első hetében már a lakosság is fellelegezhetett, mert az árvíz kezdett visszahúzódni.

„A láthatár sík tengert mutat. A csabai tanyáknak nagy része vízben áll. A csatorna tíz centiméter apadást mutatván, a városi gát építését abbahagyták. A jobb parton is apadás szemlélhető. Az ár kissé visszahúzódik. A csatorna víz egész nap apadásban volt.”⁴⁷

Békéscsaba megmenekült.

Felhasznált irodalom

IHRIG DÉNES (szerk.): *A magyar vízszabályozás története*. Budapest, 1973, Vízügyi Dokumentációs és Tájékoztató Iroda.

TÓTH JÓZSEF (szerk.): *Békéscsaba földrajza*. Békéscsaba, 1976, Békéscsaba Város Tanácsa.

KORNISS GÉZA (szerk.): *Békéscsaba*. Történelmi és kulturális monográfia. Békéscsaba, 1930, Körös-vidék nyomdája.

Békéscsaba község képviselőtestületi jegyzőkönyvei. Békés Megyei Levéltár: V302.

Békéscsaba község tanácsülési jegyzőkönyvei. Békés Megyei Levéltár: V302.

Békés. Társadalmi és közgazdászati hetilap 1888-as számai.

DÓKA KLÁRA: *A Körös és Berettyó vízrendszer szabályozása a 18–19. században*. Gyula, 1997, Békés Megyei Levéltár házinomdája.

FÁBRY KÁROLY: *A csabai nagy árvíz és egyebek*. Békéscsaba, 1923, Körösvidék Rt.

GALLACZ JÁNOS (szerk.): *Monográfia a Körös-Berettyó völgy ármentesítéséről és ezen völgyben alakult vízrendező társulatokról*. II. rész. Nagyvárad, 1893, Szent László Nyomda Részvénytársaság.

Munkácsy Mihály Múzeum történeti adattára.

TÁBORI GYÖRGY: Árvíz Békéscsabán 1888-ban. *Békési Élet* 1888/4. 427–441.

Jegyzetek

¹ Korniss: i. m. 29.

² Tóth J.: Békéscsaba földrajza. 135.

³ Korniss G.: i. m. 31.

⁴ Tóth J.: i. m. 135.

⁵ Uo. 135.

- ⁶ Uo. 136.
⁷ Korniss G.: i. m. 42.
⁸ Tóth J.: i. m. 42.
⁹ Uo. 45.
¹⁰ Uo. 44.
¹¹ Dóka K.: i. m. 46.
¹² Dóka K.: i. m. 85.
¹³ Uo. 85.
¹⁴ Uo. 86.
¹⁵ Uo. 87.
¹⁶ Uo. 88.
¹⁷ Ihrig D.: i. m. 345.
¹⁸ Uo. 345.
¹⁹ Uo. 346.
²⁰ Ihrig D.: i. m. 347.
²¹ Uo. 348.
²² Tábori Gy.: Árvíz Békéscsabán 1888-ban. 427.
²³ Uo. 428.
²⁴ Békés 5. szám 1888. január 28. 3.
²⁵ Tábori Gy.: i. m. 428.
²⁶ Uo. 429.
²⁷ Uo. 429.
²⁸ Tábori Gy.: i. m. 429.
²⁹ Békés 12. szám 1888. március 18. 3.
³⁰ Tábori Gy.: i. m. 430.
³¹ Uo. 430.
³² Békés Megyei Levéltár (a későbbiekben BML) V. 302. Békéscsaba község képviselőtestületi jegyzőkönyve 1888. április 13. 380.
³³ Tábori Gy.: i. m. 430.
³⁴ Uo. 431.
³⁵ Uo. 431.
³⁶ BML V. 302. Békéscsaba község képviselőtestületi jegyzőkönyve 1888. április 13. 380.
³⁷ Uo. 380.
³⁸ Tábori Gy.: i. m. 432.
³⁹ Fábry K.: i. m. 23.
⁴⁰ Tábori Gy.: i. m. 432.
⁴¹ Uo. 433.
⁴² BML V. 302. Békéscsaba község képviselőtestületi jegyzőkönyve. 381.
⁴³ Tábori Gy.: i. m. 433.
⁴⁴ *Békés*, 13. szám 1888. március 25. 2.
⁴⁵ BML V. 302. Békéscsaba község képviselőtestületi jegyzőkönyve. 381.
⁴⁶ Tábori Gy.: i. m. 434.
⁴⁷ *Békés*, 13. szám, 1888. március 25. 2.